

P E R S O O N

Kas pilt, mis on inimesel maailmast 20. sajandi lõpus, on oluliselt teistsugune, kui näiteks eelmisel sajandil? Sajandilõpu ruum on metafoor, seda ruumi kuskilt otsima minna pole mõtet, kinnitab Pedagoogika-üliskooli keskkonnapsühholoogia professor **Mati Heidmets**, sellest saab rääkida vaid silmas pidades viisi, kuidas inimese maailm on ruumiliselt struktureeritud. Eesti Sisearhitektide Liidu suveseminaril mai lõpul peetud ettekanne andis idee vestelda teemal, kuidas postmodernistliku ajastu inimene kujutab ette maailma, kus ta elab ja kuidas klappib sellise maailmapildiga postsovetliku eestlase maailmapilt.

Inimene saab maailmas hakka ainult siis, kui ta on endale loonud skeemi sellest, kus ta elab. Kõigil meil on mingi väike kujutus maailmast. "See pilt on võrreldav sellega, kuidas arhitektid liigendavad välismaailma, see on lõputu piiride vedamine. Nagu psühholoogia õpetab, põhipiir on inimese jaoks alati jooksnud meie ja nende, mina ja maailma vahel. Need kõik, kes ei kuulunud "meie" sisse, võis maha lüüa või ära süüa, nende hütte võis põletada. Piir oli järsk ja selge, ühed reeglid kehtisid siin ja teised seal," räägib Mati Heidmets.

Tänapäeva inimesel on piirid teistsugused. Nad pole nii teravad. See ruum, või see maailm, mille kohta on inimesel teadmisi, on väga suur. Inimene teab palju asju selliste kohtade või paikade kohta, millest eelmise sajandi lõpul polnud aimugi. "Tunnetatud ruum on läinud laiali, ja see, mida inimene tähtsustab või väärtustab, on läinud kokku."

Pihtimused kupees, small talk lennukis

Näide selle kohta, et aktuaalne ruum on suur, võiks Mati Heidmetsa arvates olla see, et tänapäeval on peaaegu kõigil maailma inimestel mingi ühisasi teiste inimestega. Läänud sajandi lõpul poleks eesti mehel lõuna-aafriklasega tõenäoliselt midagi rääkida olnud. "Ühel konverentsil sattusin ühte lauda daamiga Haitiist. Esimene mõte oli: mida ma temaga räägin? Siis selgus, et on väga palju ühiseid asju. Oli vaja arutada, kas Fidel Castro ajab õiget asja, miks Haitiil räägitakse prantsuse, aga mitte hispaania keelt, tuhat asja – terve õhtu oli võimalik rääkida."

Mati Heidmetsa sõnul on globaliseerumise ja kosmopolitiseerumise kontekstis inimene võib-olla isegi kaitsereaktsioonina tõmmanud piirid ja kardinad iseenda ja muu maailma vahele. "Toon näite: kui vene ajal sai sõidetud Moskvasse, siis kupeeagunis oli tüüpiline, et täiesti tundmatu kodanik tõi viina või õlut ja hakkas rääkima endast. Järgmiseks hommikuks oli tegemist suurte sõpradega. Nüüd, kui lendad 12 tundi Ameerikasse, siis enda kõrval istuvast kodanikust midagi teada ei saa. Ta räägib ka, aga tema jutut ei puuduta tema isikut. Ühelt poolt on maailm lahti, kõik teavad kõikidest midagi, samal ajal on kõik kuidagi pealiskaudsem. Persoon läheb selles mängus kinni, persoon selles mõttes, mis on temas isiklikku, individuaalset. Ruum on kuidagi naljakalt muutumas."

AVATUSE POOLT: Keskkonnapsühholoogia professor Mati Heidmets ei näe ohtu selles, et kaob ugri-mugri mõttelaad.

INIMENE sajandilõpu ruumis

Seda ülemaailmselt trendi on vahel nimetatud ka postmodernistlikuks eluks. Eestlased, püüdlid nagu nad on, on Mati Heidmetsa meelest selles mängus sees, kuigi kahtlemata on meil erijooni seoses sellega, et oleme liikumas ühest maailmast teise. Meil on olnud lihtsam kohaneda tänu sellele, et meid on suhteliselt kogu aeg iseloomustanud kinnisus. "Kui kupees keegi seletas, oli eestlane põhiosas kuulaja."

Eestlased õpivad postmodernistlikult elama

Eestlased ei ole maailma ja privaatse vahel selge piiri tõmbamiseni jõudnud paljudes asjades. Mati Heidmets toob näiteks selle, et meil kutsutakse ka võõraid inimesi, eriti kaugeid külalisi sageli koju. "Ameerikas on mind üllatanud see, et kui mingi perekond kutsus koju, siis see tähendab seda, et viiakse õhtul restorani. Mulle tundub, et see

on üldisem tendents. See, et võõras lastakse oma eraellu, näidatakse albumit laste piltidega ja lastakse neil rääkida, kuidas koolis läheb, see on meil veel olemas.

Päris ameerikalik värk, kus albumit ei ole, maja on suhteliselt steriilne ja ühetaoline ja keegi ei viitsi jamada kodus supikeetmisega, tähendab ka seda, et isiklik ruum hakkab hoopis ära kaduma. Ruum väheneb selles mõttes, et tal pole välise ruumi korrelaati," selgitab Heidmets. "Idainimeste jaoks on isiklikul väga selge ruumiline korrelaat, ruumiga piiritletud: see on minu jurta, ma toon võõra sinna sisse, toimub mingi rituaal, antakse süüa jne. Need kõik on muljed, kuid tunne ütleb, et mida rohkem sajandi lõpu poole, seda enam hakkab väline, fikseeritud ruum kaduma ja muutub sisemiseks eraruumiks. Sel pole enam tähtsust, et ma külalise koju viin ja talle kodus süüa pakun. Tegelik eramaailm on muutunud virtuaalseks."

Virtuaalne maailm ja "mina"

Samas on selles virtuaalses sise-maailmas huvi oma isiku vastu ääretult suur. "Seltskonnas räägitakse küll üldist juttu ja viiakse kodu asemel restorani, kuid tegelikult ollakse väga mures selle mulje pärast, mida jäetakse. Käiakse psühoanalüütiku juures, loetakse kaloreid, võetakse pille ja tõstetakse jõusaalis kangi, oma "mina" on väga tähtis ruum, kuid see on seespool nahka.

Asiaatidel ja pool-asiaatidel, nagu eestlastel on ruum säilinud ka väljaspool virtuaalset."

Need tendentsid on Heidmetsa kinnitusel mõnes mõttes paratamatud. "Kui me oleme otsustanud seda lääne mängu mängima hakata, siis me ei saa seda mängida natukene, vaid peamegi seda mängima."

Oma mina toomine välisesse ruumi on Eestis praegu väga prestiižne, selle märgiks on näiteks majad, mida eestlased võimaluse

korral ehitavad, ja seda üks kord elus. See üks kord elus on Mati Heidmetsa sõnul praegu majanduslikel tingimustel paratamatu, mis ei tähenda seda, et see ei võiks varsti muutuda. "Statistiliselt keskmine ameeriklane vahetab töö- ja elukohta seitse korda elus, kolib ühest osariigist teise. Maja on loomulikult ka prestiiži objekt, kuid see ei tähenda, et seda ei võiks vahetada. See, et eestlane praegu ehitab oma kätega ühe maja valmis, tähendab seda, et rohkemaks pole lihtsalt jõudu. See tähendab ka juurdumist sinna oma äärelinna. Kuid mall on maailmas praegu ikka see, et joostakse töökoha järele. See kehtib kogu maailmas, ja ma ei näe, et eestlane mingite oma oluliste isearasuste tõttu seda mängu kaasa mängima ei peaks hakkama."

Euroopa amerikaniseerub niikuinii

Euroopas on mingi sotsiaalne ja ka ruumiline paikus Heidmetsa sõnul muidugi olulisem kui Ameerikas. "Kuid see, kas sa oled prantslane, sakslane või norrakas, pole enam nii oluline. Järjest olulisem on see, et siin on mul hea töö, makstakse head palka. Tendents ameerikaliku malli levimise suunas on olemas ja ma ei tea, et Euroopas sisese ringikäimise suhtes protesti oleks.

Euroopa ühiskodu taga on Heidmetsa meelest terve mõte, et kui rahvad majanduslikult ja sotsiaalselt segamini ajada, kaob vajadus sõdadeks. "Järgmisel Saksa fiiüreril on raske oma vägesid kokku ajada. Kuna Euroopa integreerumine hakkas peale pärast Teist maailmasõda, siis seal taga võib olla ka sakslaste süütunne ja mõnede teiste hirm. Euroopa integratsioon on ka tulemusi andnud, sest 50 aastat pole Lääne-Euroopas ju midagi koledat toimunud."

Eestlase jaoks paistab see perspektiiv vist pisut ohtlik? "Ma ei näe selles ohtu, et kaob ugri-mugri mõttelaad. Ohtlikum on see, kui me elaksime kinnises maailmas ja kultiveeriksime eestlust. Sel juhul lasevad siit ärksamad inimesed jalga. Me ei peaks praegu kujundama mitte etnilist identiteeti, vaid riiklikku identiteeti," on Mati Heidmets veendunud.

"Mitte ainult see, et eestlane on olla hea, vaid et Eesti riik on hea ja Eesti kodanik olla on hea." Eesti riigi kodanikuks olevat venelast peaks selle mõtteviisi kohaselt aktsepteerima sama moodi kui eestlast ja see mõtteviis paljudele küll ei meeldi, mõnab Heidmets tõsiasja. "Etniline piir "meie ja nemad" on eestlaste jaoks praegu oluline, kuid see muutub. Tulevikus peaks eestlasele olema aktsepteeritav, et Eesti riiki läheb Eurovisioonis esindama Boriss Ivanov, kes on tegelikult neeger ja eestlane on selle üle rõõmus, kui ta saab seal punkte." Eestlased peavad aktsepteerima, et see riik on ka Eestis elavate Vene kodanike riik ja siinsed venelased pole mitte ainult probleem, mille peab lahendama, on Mati Heidmets veendunud. "See on otsestelt riigi julgeoleku ja sisemise stabiilsuse küsimus."

BARBI PILVRE